
ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΔΙΑΤΥΠΩΣΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΑΠΟΨΗΣ ΚΑΤΑ ΘΕΣΜΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΣΕ ΑΝΤΙΔΙΑΣΤΟΛΗ ΜΕ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΦΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΥΠΟΛΗΨΗΣ: ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΥ ΑΝΤΡΕΑ ΠΑΡΑΣΧΟΥ

► ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ

Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, Κύπρος
pavlidis.g@unic.ac.cy

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη αντιπαραβάλλει το δικαίωμα προστασίας της φήμης και της υπόληψης των θεσμικών προσώπων με το δικαίωμα διατύπωσης κριτικής άποψης κατά δημοσίων προσώπων από τους δημοσιογράφους. Ως παράδειγμα η μελέτη χρησιμοποιεί την περίπτωση του παραπόνου που κατέθεσε ο τέως Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Νίκος Αναστασιάδης στην Επιτροπή Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας (ΕΔΔ) κατά του δημοσιογράφου Αντρέα Παράσχου. Ο Αναστασιάδης ισχυρίστηκε ότι ο δημοσιογράφος δημοσίευσε ανακριβείς, φανταστικές και αναληθείς πληροφορίες, προβαίνοντας ταυτόχρονα σε δυσφημιστικά σχόλια που πλήττουν τον θεσμό του Προέδρου του Κράτους. Στόχος της μελέτης είναι αφενός να εξετάσει κατά πόσο ο Παράσχος παραβίασε άρθρα του Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας και αφετέρου, κατά πόσο οι αντιδράσεις του Προέδρου της Δημοκρατίας και της εφημερίδας που εργοδοτούσε τον δημοσιογράφο περιόρισαν το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης.

Η μελέτη ξεκινά με μία εκτενή αναφορά στα γεγονότα. Ακολουθεί μια σύντομη αναφορά στην κατοχύρωση του δικαιώματος της ελευθερίας έκφρασης των δημοσιογράφων, βασικό γνώρισμα της οποίας είναι η ελεύθερη διατύπωση κριτικών σχολίων και απόψεων για συμπεριφορές και αποφάσεις δημοσίων προσώπων. Στη βάση της νομολογίας, των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ) και των προνοιών του Κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας, η έρευνα οριοθετεί τα δικαιώματα αυτά σε ένα περιβάλλον δημοκρατικής κοινωνίας. Επιπλέον, η μελέτη εξετάζει το πλαίσιο ελευθερίας έκφρασης μέσα στο οποίο μπορεί να κινηθεί ένας δημοσιογράφος που διατυπώνει την άποψή του στις στήλες γνώμης των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας. Τέλος, γίνεται αναφορά στο δικαίωμα προστασίας των πηγών πληροφοριών μέσα από την επίκληση της ανωνυμίας.

Η μελέτη εξετάζει τη συγκεκριμένη υπόθεση κυρίως από δεοντολογικής και όχι νομικής σκοπιάς. Παραθέτει τα γεγονότα όπως εξελίχθηκαν, εξετάζει τη συμπεριφορά, τις ενέργειες και τη στάση που τήρησαν οι πρωταγωνιστές στο πλαίσιο της σύγκρουσης. Μέσα από την ανάλυση και αντιπαραβολή των στοιχείων του εν λόγω παραδείγματος καταλήγει στην εκτίμηση ότι ο Παράσχος ενδέχεται να παραβίασε το γράμμα, όχι όμως κατ' ανάγκη το πνεύμα του Κώδικα. Επίσης, η μελέτη καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τόσο η συμπεριφορά της εφημερίδας που εργοδοτούσε τον Παράσχο, όσο και οι

ενέργειες του Προέδρου ήταν υπερβολικές και ότι έστω εμμέσως περιόρισαν το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης του δημοσιογράφου.

Λέξεις κλειδιά: Δημοσιογραφική δεοντολογία, Κώδικας δημοσιογραφικής δεοντολογίας, Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ελευθερία έκφρασης και κριτικής, δικαίωμα προστασίας της φήμης και της υπόληψης, άρθρο γνώμης, πηγές πληροφοριών, ακρίβεια πληροφοριών.

Ερευνητικά ερωτήματα: Πώς κατοχυρώνεται και πώς οριοθετείται η ελευθερία έκφρασης των δημοσιογράφων. Ποιος ο βαθμός ανοχής και ανεκτικότητας των πολιτικά εκτεθειμένων προσώπων απέναντι στα επικριτικά σχόλια και στην κριτική που δέχονται από τους δημοσιογράφους. Ποιος ο βαθμός προστασίας των δημοσιογραφικών πηγών πληροφοριών.

Μεθοδολογία: Για την εκπόνηση της μελέτης χρειάστηκε η συλλογή όλων των πληροφοριών, η παράθεση και η ανάλυση των γεγονότων και των δημοσιευμάτων που αφορούν τη συγκεκριμένη περίπτωση έρευνας. Για τη θεωρητική θεμελίωση μελετήθηκαν σχετικές με το θέμα αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, όπως και η νομολογία του Δικαστηρίου που διέπει τον τρόπο εφαρμογής του δικαιώματος ελεύθερης έκφρασης των δημοσιογράφων. Για τη διεκπεραίωση της έρευνας δεν κατέστη εφικτό να χρησιμοποιηθεί ο προβληματισμός που αναπτύχθηκε από την Επιτροπή Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας κατά την εξέταση της καταγγελίας Αναστασιάδη. Ο λόγος οφείλεται στο ότι δεν κρατήθηκαν και δεν υπάρχουν πρακτικά της συγκεκριμένης συνεδρίας της Επιτροπής.

A. Τα γεγονότα

Σε άρθρο του στην κυριακάτικη έκδοση της εφημερίδας «Καθημερινή», στις 10/01/2021, με τίτλο «Μας πήρε ο δαίμονας»,¹ (<https://www.kathimerini.com.cy/gr/apopseis/arthrografia/andreas-paraschos/mas-pire-o-daimonas> [Accessed 3 December 2022]) ο διευθυντής σύνταξης της εν λόγω εφημερίδας Αντρέας Παράσχος ασχολήθηκε με το έλλειμμα παιδείας που σύμφωνα με τον ίδιο χαρακτηρίζει πολλούς κρατικούς αξιωματούχους χωρών, της Κύπρου μη εξαιρουμένης. Ο Παράσχος συνέδεσε το έλλειμμα παιδείας με το φαινόμενο κατάχρησης εξουσίας, φέρνοντας ως παράδειγμα την απαράδεκτη, κατά την άποψή του, αστυνομική έρευνα που διενεργήθηκε σε σπίτι πολίτη κατόπιν καταγγελίας της τότε υπουργού Δικαιοσύνης, Έμιλυσ Γιολίτη. Η τελευταία ένιωσε ενοχλημένη από τα αιχμηρά σατιρικά σχόλια που αναρτούσε η συγκεκριμένη πολίτης σε λογαριασμό – παρωδία στο Twitter (<https://philenews.com/eidiseis/politiki/article/1126651/pyr-omadon-kata-goliti-ga-parody-account-kai-epeisodia134>). Αφού χαρακτήρισε την ενέργεια της Αστυνομίας πλήγμα κατά τη δημοκρατίας, ο Παράσχος διερωτήθηκε γιατί δεν αντέδρασαν στην κραυγαλέα αυτή περίπτωση παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων η Πρόεδρος του Ανώτατου Δικαστηρίου,² αλλά και ο ίδιος ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Ο Παράσχος άφησε να εννοηθεί ότι ο Αναστασιάδης εδώ και καιρό βάζει τα προσωπικά του –κυρίως οικονομικά– συμφέροντα πάνω από το εθνικό συμφέρον. Προκειμένου να στηρίξει τη θέση του, ο Παράσχος πρόβαλε δύο παραδείγματα: τη βολιδοσκόπηση που έκανε ο Πρόεδρος για προώθηση λύσης δύο κρατών στην Κύπρο και την αξιοποίηση του κυπριακού επενδυτικού προγράμματος προς ίδιον όφελος. Ειδικά για το τελευταίο ο Παράσχος έγραψε ότι ο Αναστασιάδης είχε «αντιληφθεί ότι τα «χρυσά διαβατήρια» ήταν η κότα με τα χρυσά αυγά, που

1. Ο τίτλος του άρθρου αποτελεί λογοπαίγνιο που εδράζεται σε παλαιότερη of the record αναφορά του Προέδρου Αναστασιάδη. Συγκεκριμένα, τον Οκτώβριο του 2020 μετά το αποκαλυπτικό ντοκιμαντέρ του Al Jazeera “Cyprus papers” με αντικείμενο έρευνας το κυπριακό επενδυτικό πρόγραμμα, στην Κύπρο ξέσπασε το σκάνδαλο με τα «χρυσά διαβατήρια». Ο Πρόεδρος Αναστασιάδης δέχθηκε έντονη κριτική και βρέθηκε υπό μεγάλη πίεση. Λειτουργώντας αμυντικά, απέφευγε να απαντά σε ερωτήσεις για το σκάνδαλο, ενώ δεν έκρυβε την ενόχλησή του όταν δημοσιογράφοι του έθεταν σχετικές ερωτήσεις. Μάλιστα, στις 12 Οκτωβρίου, αναχωρώντας από μια εκδήλωση παρουσίας βιβλίου και αντικρύζοντας στην έξοδο τους δημοσιογράφους να τον αναμένουν για δηλώσεις, ο Νίκος Αναστασιάδης μεταξύ σοβαρού και αστείου, αλλά σε έντονο ύφος, είπε κατά λέξη στους εκπροσώπους του τύπου: «Μην μου αναφέρετε για Al Jazeera για να μην σας πάρει ο δαίμονας»!

2. Αναφέρεται στην τότε Πρόεδρο του σώματος Περσεφόνη Παναγή.

όπως φέρεται να εκμυστηρεύτηκε σε μια νύχτα ευθυμίας στην Αθήνα, άφηγε στο Γραφείο του 300 εκατ. ετησίως, που τα πήγαινε μετά στις Σευχέλλες με ιδιωτικές πτήσεις...» (<https://www.kathimerini.com.cy/gr/aporseis/arthrografia/andreas-paraschos/mas-pire-o-daimonas>).

Την επόμενη μέρα, 11/01/2021, η εφημερίδα «Καθημερινή» προέβη σε διορθωτική ανακοίνωση με την οποία διευκρίνισε ότι «στην τελευταία παράγραφο εσφαλμένα αναπαράγονται ψίθυροι σχετικά με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, οι οποίοι δεν τεκμηριώνονται με ανάλογα στοιχεία» (<https://www.kathimerini.com.cy/gr/politiki/dieykrinisi>).

Την Τετάρτη 13/01/2021, επικαλούμενος «απόπειρα φίμωσης και χειραγώγησης της δημοσιογραφικής του άποψης» και θεωρώντας ότι οι ενέργειες της εφημερίδας τον «προσβάλλουν ως άνθρωπο αλλά και ως επαγγελματία», ο Παράσχος υπέβαλε την παραίτησή του από τη θέση του διευθυντή Σύνταξης. Στην επιστολή παραίτησής του σημείωνε ότι οι αποκαλύψεις Αναστασιάδη έγιναν ενώπιον του τότε πρωθυπουργού της Ελλάδας Αλέξη Τσίπρα και άλλων προσώπων. Ο Πρόεδρος, σύμφωνα με τον Παράσχο, εκτίμησε ότι «μέχρι το τέλος της δεύτερης θητείας του ο τζίρος του γραφείου του από το Πρόγραμμα πολιτογράφησης θα ακουμπήσει το ένα δισεκατομμύριο». Για το συμβάν, καταλήγει ο Παράσχος, «γνωρίζουν και πολιτικοί αρχηγοί στην Κύπρο» (<https://www.sigmalive.com/news/local/724180/i-paraitisi-paraschou-i-apantisi-kathimerinis-kai-i-thesi-es>).

Την ίδια μέρα, με ανακοίνωσή της η «Καθημερινή» απέρριψε ως ανυπόστατα τα περί απόπειρας φίμωσης, διευκρινίζοντας ότι από τη στιγμή που ο διευθυντής σύνταξης δεν είχε επαρκή στοιχεία για να τεκμηριώσει την πληροφορία που μετέδωσε, όφειλε να απολογηθεί. Οι εκδότες της εφημερίδας σημειώνουν: «Σ' ένα κόσμο με μηχανές αναπαραγωγής ψευδών ειδήσεων είμαστε υποχρεωμένοι να έχουμε στην εφημερίδα μας αποδείξεις, όταν αποκαλύπτουμε σκάνδαλα και όχι απλώς ισχυρισμούς εξ ακοής» (<https://www.kathimerini.com.cy/gr/kypros/apoxwrisi-k-andrea-paraschou-apo-ti-thesi-toy-dieythynti-tis-efimeridas-i-kathimerini-kyproy>).

Το θέμα έγινε ευρύτερα γνωστό και άρχισε να συζητείται στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης μετά την ανακοίνωση της Ένωσης Συντακτών Κύπρου (ΕΣΚ) στις 14/01/2021 που στηρίξε τον Παράσχο. Το Διοικητικό Συμβούλιο (ΔΣ) της ΕΣΚ επισήμανε ότι «πρόκειται καταφανώς για υπόθεση συρρίκνωσης της ελευθεροτυπίας και εξαναγκασμού δημοσιογράφου σε υποβολή παραίτησης» (https://www.pio.gov.cy/assets/pdf/newsroom/2021/02/Anakoinwsi_ESK.pdf). Στην ανακοίνωσή της η ΕΣΚ σημείωσε ακόμη ότι το όλο συμβάν «τραυματίζει ιδιαίτερα την ελευθερία έκφρασης και την ελευθεροτυπία στον τόπο μας. Αφήνει ανεξίτηλα αρνητικό στίγμα στη δημοσιογραφία της πατρίδας μας, στον πλουραλισμό των απόψεων και στη δεοντολογία εκφοράς του δημόσιου λόγου». Η επαγγελματική οργάνωση των δημοσιογράφων υποστήριξε ότι οι χειρισμοί που έγιναν «αφήνουν εκτεθειμένους όχι μόνο τους εκδότες-εργοδότες της «Καθημερινής» αλλά και τους κρατούντες και συγκεκριμένα το προεδρικό περιβάλλον» (https://www.pio.gov.cy/assets/pdf/newsroom/2021/02/Anakoinwsi_ESK.pdf).

Η ανακοίνωση της ΕΣΚ προκάλεσε την αντίδραση του ιδίου του Προέδρου της Δημοκρατίας. Με επιστολή του στον Πρόεδρο της Ένωσης Συντακτών Πάργκο Φράγκο στις 15/01/2021, ο Αναστασιάδης κάνει λόγο σε «δημοσιοποίηση μιας χαλκευμένης και παντελώς ψευδούς φήμης» (<https://philenews.com/eidiseis/politiki/>

article/1103225/epistoli-anastasiadi-se-fraggo-ga-parascho). Επιπρόσθετα, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκφράζει την άποψη ότι η ΕΣΚ, «παραγνωρίζοντας το γράμμα και το πνεύμα των κανόνων δεοντολογίας του δημοσιογραφικού λειτουργήματος, εξέδωσε μια δυστυχώς πολιτικού χαρακτήρα ανακοίνωση» (<https://philenews.com/eidiseis/politiki/article/1103225/epistoli-anastasiadi-se-fraggo-ga-parascho>).

Πέντε μέρες αργότερα, στις 20/01/2021, η ΕΔΔ κάνοντας χρήση ειδικής πρόνοιας του καταστατικού λειτουργίας της αποφάσισε την αυτεπάγγελτη εξέταση του θέματος που προέκυψε. Στις 3/02/2021, η ΕΔΔ ξεκίνησε τη συζήτηση του θέματος σε έκτακτη συνεδρία της. Λίγες μέρες αργότερα και συγκεκριμένα στις 9/02/2021, η ΕΔΔ παρέλαβε επιστολή από τον διευθυντή του Γραφείου Τύπου του Προέδρου της Δημοκρατίας Βίκτωρα Παπαδόπουλο, με την οποία ο Αναστασιάδης υπέβαλε παράπονο για το περιεχόμενο του υπό εξέταση άρθρου και καλούσε την ΕΔΔ να διερευνήσει το ενδεχόμενο παραβίασης του Κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας από τον Παράσχο. Μετά την εξέλιξη αυτή, σε τακτική συνεδρίασή της στις 17/02/2021, η ΕΔΔ αποφάσισε να τερματίσει την αυτεπάγγελτη εξέταση του θέματος και να το συζητήσει στη βάση του παραπόνου που έλαβε από το Γραφείο του Προέδρου. Η ΕΔΔ ζήτησε και έλαβε απαντητική επιστολή με διευκρινίσεις επί του θέματος από τον Παράσχο. Η Επιτροπή αποφάσισε κατά πλειοψηφία, ότι στο άρθρο του Παράσχου και συγκεκριμένα στην τελευταία παράγραφο υπάρχει παραβίαση του Σημείου 1 του Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας που αναφέρει ότι «τα ΜΜΕ μεριμνούν ώστε να μη δημοσιεύονται ανακριβείς, παραπλανητικές, φανταστικές ή διαστρεβλωτικές της αλήθειας ειδήσεις, πληροφορίες ή σχόλια. Σε περίπτωση που έχει συμβεί κάτι τέτοιο χωρούν σε άμεση διόρθωση ή απολογία» (<https://cmcc.us.aldryn.io/el/rulings/?page=2#id-520>). Επίσης, η ΕΔΔ διευκρίνισε, ότι «τα ΜΜΕ ενώ έχουν δικαίωμα να προβαίνουν σε αναλύσεις και να υποστηρίζουν συγκεκριμένες θέσεις, εν τούτοις θα πρέπει να καθιστούν σαφή τη διάκριση μεταξύ γεγονότος και ερμηνείας, σχολίου ή εικασίας...»³ (<https://cmcc.us.aldryn.io/el/rulings/?page=2#id-520>).

Σημειώνεται ότι δύο μέλη της ΕΔΔ διαφώνησαν με την απόφαση και μέσω του τύπου κοινοποίησαν τη διαφωνία τους.⁴ Συγκεκριμένα τα δύο μέλη θεώρησαν λανθασμένη την αλλαγή της προαποφασισθείσας διαδικασίας και ζήτησαν τη συνέχιση της αυτεπάγγελτης εξέτασης του θέματος. Τα δύο μέλη της ΕΔΔ υπενθύμισαν ότι η ΕΔΔ στη συνεδρία της 20/02/2021 δεσμεύτηκε ν' ασχοληθεί σφαιρικά με το θέμα που προέκυψε και να εξετάσει μεταξύ άλλων και την καταγγελία που διατύπωσε δημόσια ο Παράσχος για προσπάθεια φίμωσής του. Ο ισχυρισμός αυτός, επισημαίνουν τα δύο μέλη που διαφώνησαν, παραπέμπει στο ενδεχόμενο παραβίασης των Γενικών Διατάξεων του ΚΔΔ σχετικά με την ελευθερία έκφρασης των δημοσιογράφων.⁵

Η απόφαση της Επιτροπής έγινε δεκτή με ικανοποίηση από τον Πρόεδρο Αναστασιάδη, ο οποίος με γραπτή δήλωση στις 24/02/2021 σημείωσε ότι μετά την εξέλιξη αυτή «αναμένει πως ο δημοσιογράφος Ανδρέας Παράσχος θα ακολουθήσει τη σύσταση της ΕΔΔ αλλά και τις πρόνοιες του Καταστατικού της ΕΔΔ, που σαφώς αναφέρουν ότι, σε περίπτωση που παραβιαστεί ο Κώδικας Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας θα πρέπει αυτός που τον παραβίασε να προχωρήσει σε άμεση διόρθωση ή απολογία» (<https://www.offsite.com.cy/eidiseis/politiki/anastasiadis-ikanopoiisi-gia-apofasi-deontologias-gia-parasho>). Επιπρόσθετα, ο Αναστασιάδης κατέστησε σαφές ότι

3. Σημειώνεται ότι η Επιτροπή δεν δημοσιοποίησε ως είθισται το αναλυτικό σκεπτικό της απόφασης και κυρίως τον προβληματισμό που αναπτύχθηκε γύρω από αυτό.

4. Τα μέλη που διαφώνησαν ήταν οι Δημήτρης Τριμιθιώτης και Χρήστος Χριστοφίδης.

5. Η ανακοίνωση των δύο μελών της ΕΔΔ που διαφώνησαν δεν υπάρχει στα αρχεία της ΕΔΔ. Ωστόσο ο συγγραφέας του άρθρου την εξασφάλισε από τους ίδιους τους διαφωνήσαντες.

«δεν είναι διατεθειμένος να ανεχθεί διασυρμό της προσωπικότητας και της αξιοπρέπειάς του μέσω παραπλανητικών, φανταστικών και ψευδών δημοσιευμάτων και δεν αποποιείται του δικαιώματός του να προσφύγει στη δικαιοσύνη» (<https://www.offsite.com.cy/eidiseis/politiki/anastasiadis-ikanoroiisi-gia-apofasi-deontologias-gia-parasho>).

Η απόφαση της ΕΔΔ όπως και οι προτροπές Αναστασιάδη απορρίφθηκαν από τον Παράσχο, ο οποίος με ανοικτή επιστολή του στις 27/02/2021 χαρακτήρισε την απόφαση της ΕΔΔ «αθεμελίωτη, ατεκμηρίωτη και ανατιολόγητη, καθώς δεν αναφέρεται ούτε βασίζεται σε γεγονότα και στοιχεία» (<https://politis.com.cy/apopseis/o-andreas-paraschos-apanta-ston-pr-anastasiadi-kai-tin-epitropi-dimosiografikis-deontologias-me-anoikti-epistoli/>).

Στη μακροσκελή επιστολή του ο Παράσχος κάλεσε το κοινό να λάβει υπόψη, ότι το υπό κρίση δημοσίευμα ήταν «άρθρο γνώμης στο οποίο αναφέρεται ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας (και όχι ο οποιοσδήποτε πολίτης), είχε αντιληφθεί ότι τα «χρυσά διαβατήρια» ήταν η κότα με τα χρυσά αβγά, που όπως φέρεται να εκμυστηρεύτηκε σε μία νύχτα ευθυμίας στην Αθήνα, άφηνε στο Γραφείο του 300 εκατομμύρια ετησίως, που τα πήγαινε μετά στις Σειχέλλες με ιδιωτικές πτήσεις...». Γι' αυτό, συνεχίζει ο Παράσχος «θεωρώ ότι οι πληροφορίες που αποκάλυψα στη συγκεκριμένη πρόταση... δεν είναι ανακριβείς, παραπλανητικές, φανταστικές ή διαστρεβλωτικές της αλήθειας ..., αλλά πρόκειται για πληροφορίες επιβεβαιωμένες από πολιτικούς αρχηγούς και μέλη του Εθνικού Συμβουλίου καθώς και από την Αθήνα, όπως είχα δηλώσει, αμέσως μετά τον εξαναγκασμό μου σε παραίτηση...». Επιπρόσθετα και απαντώντας στις νοθεσίες του Προέδρου της Δημοκρατίας, ο Παράσχος τονίζει ότι δεν είναι αυτός που πρέπει να απολογηθεί, αλλά «ο Νίκος Αναστασιάδης οφείλει απολογία στο λαό». Τον καλεί μάλιστα «να αποποιηθεί της ασυλίας ώστε να διερευνηθεί ως απλός πολίτης για τα όσα του καταμαρτυρούνται... Αν μάλιστα πιστεύει ότι δεν έχει την οποιαδήποτε εμπλοκή σε όλα όσα αναφέρονται πιο πάνω, ας πραγματοποιήσει όσα εν είδη απειλής επισύρει επί της κεφαλής της δικής μου και όσων τυχόν τολμούν και αμφισβητούν τα έργα και τις ημέρες του και να προσφύγει στη δικαιοσύνη. Είμαι έτοιμος να σταθώ απέναντι του» (<https://politis.com.cy/apopseis/o-andreas-paraschos-apanta-ston-pr-anastasiadi-kai-tin-epitropi-dimosiografikis-deontologias-me-anoikti-epistoli/>).

Σημειώνεται, ότι ερωτηθείς αμέσως μετά από το ΚΥΠΕ ο τέως Πρωθυπουργός της Ελλάδας Αλέξης Τσίπρας, τον οποίο επικαλέστηκε ο Παράσχος προκειμένου να τεκμηριώσει τους ισχυρισμούς του, διέψευσε τις αναφορές (<https://philenews.com/eidiseis/politiki/article/1102262/o-tsipras-diapsevdei-tis-anafores-paraschoy>). Για το δημοσίευμα ερωτήθηκε επίσης και ο τότε Γενικός Γραμματέας του ΑΚΕΛ Άντρος Κυπριανού, τον οποίο ο Παράσχος κατονόμασε μαζί με τον Πρόεδρο του Δημοκρατικού Κόμματος ότι γνώριζαν για την επίμαχη δήλωση του Προέδρου. Ωστόσο, ο Κυπριανού αν και παρουσιάστηκε επικριτικός για τον Πρόεδρο δήλωσε ότι «... αν γνώριζα κάτι θα το έλεγα...» (<https://dialogos.com.cy/antros-kyprianoy-gia-andrea-parascho-akomi-ena-ena-paradeigma-gia-ton-tropo-poy-leitoyrgei-ayti-i-kyvernisi/>). Για το ίδιο θέμα ο πρόεδρος του Δημοκρατικού Κόμματος Νικόλας Παπαδόπουλος με γραπτή δήλωσή του διευκρίνισε ότι δεν είχε «οποιαδήποτε γνώση των επίμαχων αναφορών του κ. Παράσχου» (<https://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/1102501/pos-scholiazoyn-nikolas-antros-tis-katangeliess-paraschoy>).

B. Θεωρητικό υπόβαθρο

1. Η κατοχύρωση του δικαιώματος ελεύθερης έκφρασης και κριτικής
 Το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης έχει κατοχυρωθεί με τον πλέον επίσημο τρόπο μέσα από την Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του 1948. Συγκεκριμένα, στο Άρθρο 19 της Διακήρυξης τονίζεται ότι, «έκαστος έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της γνώμης και έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης χωρίς παρέμβαση και της αναζήτησης, λήψης και μετάδοσης πληροφοριών και ιδεών, με κάθε μέσο και ανεξαρτήτως συνόρων» (<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>). Ως επακόλουθο, μετά την έγκριση της συγκεκριμένης Διακήρυξης, όλες οι διεθνείς Επιτροπές και Οργανισμοί που είτε αποτελούν κομμάτι του ΟΗΕ, είτε έχουν άμεση σχέση μαζί του, υιοθέτησαν στο καταστατικό λειτουργίας ή στις γενικές διατάξεις τους το δικαίωμα της ελευθερίας έκφρασης. Για παράδειγμα, το Άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων διασφαλίζει την ελευθερία του λόγου τονίζοντας ότι, «παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων...» (https://www.echr.coe.int/documents/convention_ell.pdf). Το δικαίωμα αυτό έχει ενσωματωθεί σε διεθνείς συμβάσεις και στα συντάγματα όλων των σύγχρονων κρατών. Σε σημαντικό αριθμό εγγράφων και διεθνών συμβάσεων το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης ήταν κατοχυρωμένο πολύ πριν αναγνωριστεί επισήμως από τον ΟΗΕ. Για παράδειγμα, στην Πρώτη Τροπολογία του Συντάγματος των ΗΠΑ το 1791 αναφέρεται ότι «το Κογκρέσο δεν θα ψηφίσει νόμο (...) που να περιορίζει την ελευθερία λόγου ή τύπου» (<https://www.history.com/topics/united-states-constitution/freedom-of-the-press>).

Η ελευθερία του λόγου διασφαλίζεται και στο Άρθρο 19 του Κυπριακού Συντάγματος. Συγκεκριμένα το Άρθρο 19 επισημαίνει μεταξύ άλλων ότι «έκαστος έχει το δικαίωμα ελευθερίας του λόγου και της καθ' οιονδήποτε τρόπον εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν της γνώμης, της λήψεως και μεταδόσεως πληροφοριών και ιδεών άνευ επεμβάσεως οιασδήποτε δημοσίας αρχής και ανεξαρτήτως συνόρων» (<http://www.cylaw.org/nomoi/arith/syntagma.pdf>).

Το δικαίωμα της ελευθερίας του λόγου των δημοσιογράφων κατοχυρώνεται κατά τρόπο ξεκάθαρο και στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ). Συγκεκριμένα στο Άρθρο 10 της σχετικής νομολογίας τονίζεται ότι «κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης. Αυτό το δικαίωμα περιλαμβάνει την ελευθερία της γνώμης, καθώς και της λήψης και μετάδοσης πληροφοριών και ιδεών χωρίς παρέμβαση από δημόσια αρχή και ασχέτως συνόρων. Αυτό το Άρθρο δεν απαγορεύει ωστόσο στα Κράτη να επιβάλλουν διαδικασίες αδειοδότησης για τις επιχειρήσεις μετάδοσης εκπομπών, την τηλεόραση ή τον κινηματογράφο...» (https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ell).

Οι δημοσιογράφοι επικαλούνται συχνά το Άρθρο 10 προκειμένου να καταγγείλουν περιπτώσεις φίμωσης ή λήψης δικαστικών μέτρων και αποφάσεων εναντίον τους. Χαρακτηριστική είναι η προσφυγή του δημοσιογράφου Μακάριου Δρουσιώτη κατά της Κυπριακής Δημοκρατίας με αφορμή την καταδίκη του από το Ανώτατο Δικαστήριο για άρθρο που δημοσίευσε στις 10/03/2005 στην εφημερίδα «Πολίτης»⁶ (<http://www.makarios.eu/cgibin/hweb?-A=687&-V=stiles>).

Με απόφασή του τον Ιούνιο του 2022 το ΕΔΑΔ δικαιώνει τον δημοσιογράφο, θεωρώντας ότι υπήρξε παραβίαση από πλευράς του Κράτους του Άρθρου 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου που αφορά την ελευθερία της έκφρασης. Στα συμπεράσματά του το Δικαστήριο βρίσκει ότι οι λόγοι που δόθηκαν για να αιτιολογηθεί η παρέμβαση στο ζήτημα της ελευθερίας της έκφρασης, αν και σχετικοί, δεν ήταν επαρκείς. «Τα εθνικά δικαστήρια εστίασαν ιδιαίτερα στο υπερβολικό των εκφράσεων που χρησιμοποιήθηκαν χωρίς να δώσουν επαρκή σημασία σε άλλους σχετικούς παράγοντες που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όταν ζυγίζουν την απόφασή τους», αναφέρεται στην ανακοίνωση. Ο Τύπος, σημειώνει το Δικαστήριο στην απόφασή του, «διαδραματίζει ένα απαραίτητο ρόλο σε μια δημοκρατική κοινωνία. Αν και δεν πρέπει να υπερβαίνει ορισμένα όρια, ιδιαίτερα σε σχέση με την προστασία της φήμης και των δικαιωμάτων άλλων, εντούτοις είναι καθήκον του να μεταφέρει, κατά τρόπο που συνάδει με τις υποχρεώσεις και τις ευθύνες του, πληροφορίες και ιδέες για όλα τα ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος. Δεν είναι μόνο καθήκον του Τύπου να μεταφέρει τέτοιες πληροφορίες και ιδέες αλλά και το κοινό έχει το δικαίωμα να τις λαμβάνει... Αν δεν ίσχυε αυτό, ο Τύπος δεν θα μπορούσε να διαδραματίσει τον ζωτικής σημασίας ρόλο του, του δημόσιου επιτηρητή (watchdog)», υπογραμμίζεται στην απόφαση του Δικαστηρίου. Πολύ σημαντική είναι επίσης η παρατήρηση του Δικαστηρίου ότι «η ελευθερία των δημοσιογράφων καλύπτει επίσης την προσφυγή σε ένα βαθμό σε υπερβολή ή ακόμα και πρόκληση, και δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο, όπως ούτε και στα εθνικά δικαστήρια, να αντικαταστήσει με τις δικές του απόψεις αυτές του Τύπου όσον αφορά τις τεχνικές στον τρόπο γραφής που πρέπει να υιοθετούνται σε μια συγκεκριμένη υπόθεση» (<https://www.philenews.com/koinonia/eidiseis/article/1505016/epitychis-prosfyg-makariou-droisioti-sto-edad>).

Επιπρόσθετα, στην υπόθεση “The Handyside” το ΕΔΑΔ εστιάζει την προσοχή του στο δικαίωμα αρνητικής κριτικής κατά των κρατούντων, τονίζοντας ότι «η ελευθερία της έκφρασης συνιστά αναγκαίο θεμέλιο μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Η ελευθερία έκφρασης πρέπει να τυγχάνει καθολικής αποδοχής και να εφαρμόζεται όχι μόνο στην “πληροφόρηση” ή στις “ιδέες” που γίνονται ευνοϊκά δεχτές ή θεωρούνται ως ανώδυνες ή αδιάφορες, αλλά, επίσης, σε εκείνες που προσβάλλουν, πλήττουν ή ενοχλούν το Κράτος ή οποιοδήποτε τμήμα του πληθυσμού. Τέτοιες είναι οι απαιτήσεις της πλουραλιστικής ανεκτικότητας και του ανοιχτού πνεύματος, χωρίς τις οποίες δεν νοείται η ύπαρξη “δημοκρατικής κοινωνίας» (Handyside v. United Kingdom - Global Freedom of Expression <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases>). Επί του ιδίου θέματος ο κλασικός φιλελευθερισμός θεωρεί ότι τα Μέσα και οι δημοσιογράφοι οφείλουν να προστατεύουν τα άτομα και τους πολίτες από την κρατική αυθαιρεσία. Από μια πιο ριζοσπαστική σκοπιά, τα Μέσα και οι λειτουργοί τους είναι αναγκαίο να επιδιώκουν την αποκατάσταση των κοινωνικών ανισοτήτων (Becker, 2007).

Παράλληλα με τη νομική κατοχύρωση, κοινωνικά αναγκαία θεωρείται και η δημιουργία και καλλιέργεια κουλτούρας ελεύθερης έκφρασης. Ο κάθε πολίτης οφείλει να συνειδητοποιήσει το κοινωνικό όφελος που έχει η διατύπωση απόψεων και εκτιμήσεων κατά τρόπο ελεύθερο και τεκμηριωμένο. Σημαντικό είναι να υπάρχει το δικαίωμα, ακόμη σημαντικότερο είναι η χρήση του. Σύμφωνα με τον Βασίλειο Βουιδάσκη, στην αρχαία Αθήνα «η ελευθερία του λόγου δεν ήταν απλά δικαίωμα αλλά αντίθετα υποχρέωση του κάθε πολίτη.⁷ Επώνυμοι αλλά και απλοί άνθρωποι έπρεπε να εκφράζουν ελεύθερα

6. Στο συγκεκριμένο άρθρο ο Μακάριος επέκρινε το Υπουργικό Συμβούλιο για την απόφαση παράτασης της υπηρεσίας του Βοηθού Γενικού Εισαγγελέα Ακη Παπασάββα. Ο δημοσιογράφος, χρησιμοποιώντας σκληρή γλώσσα, υποστήριξε ότι η απόφαση αυτή ήταν το αποτέλεσμα συνδιαλλαγής μεταξύ του Προέδρου της Δημοκρατίας Τάσσου Παπαδόπουλου και του Προέδρου της Βουλής Δημήτρη Χριστόφια.

7. Ο Βασίλειος Βοθιδιάκης (1942–2022) ήταν Καθηγητής Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Πτυχιούχος της Θεολογικής σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Ακολούθησε επίσης πτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές στο αντικείμενο της κοινωνιολογίας σε Πανεπιστήμια της Χαϊδελβέργης και της Κολωνίας.

την άποψή τους, ασκώντας έλεγχο και κοινωνική κριτική στα κακώς κείμενα, συνεισφέροντας έτσι στη βελτίωση της δημοκρατικής κοινωνίας. Από όλες και προς όλες τις κατευθύνσεις υψώνονταν φωνές διαμαρτυρίας και κριτικής εναντίον εκείνων, οι οποίοι θεωρούνταν υπαίτιοι των διάφορων κοινωνικών προβλημάτων, της έλλειψης ενδιαφέροντος για τα κοινά και εκείνων, οι οποίοι παραπλανούσαν τον λαό με μύθους ή με την απόκρυψη ολόκληρης της αλήθειας» (Βουιδάσκη, 2001).

Η νομική κατοχύρωση της ελευθερίας έκφρασης, όπως και η καλλιέργεια κουλτούρας ελεύθερου λόγου, δεν είναι αρκετά. Εξίσου σημαντική είναι η δημιουργία των απαραίτητων προϋποθέσεων ώστε τόσο οι πολίτες, όσο και οι δημοσιογράφοι να μπορούν να απολαμβάνουν το θεμελιώδες αυτό δικαίωμα χωρίς συστημικές πιέσεις ή αδικαιολόγητους περιορισμούς. Ήδη από το 1644 στα «Areopagitica» του ο ποιητής και διανοητής Τζον Μίλτον τάχθηκε κατά των περιορισμών στην ελευθερία του λόγου, τονίζοντας ότι «όποιος καταστρέφει ένα καλό βιβλίο σκοτώνει την ίδια τη λογική» (John Milton's Areopagitica and the Modern First Amendment). Στην ίδια γραμμή, ο David H. Weaver⁸ αναγνωρίζει τρεις ουσιαστικές προϋποθέσεις λειτουργίας της ελευθερίας του Τύπου: Πρώτον, τη σχετική απουσία κρατικών περιορισμών στη λειτουργία των Μέσων. Δεύτερον, τη σχετική απουσία άλλων, μη κρατικών περιορισμών και, τρίτον, την ύπαρξη των κατάλληλων συνθηκών για διάδοση διαφορετικών, εναλλακτικών ιδεών και απόψεων προς το ευρύ κοινό (Weaver, D., 1977, 'The Press and Government Restriction: A Cross-National Study Over Time', Gazette, 23, 152-70), (<https://doi.org/10.1177/001654927702300301>).

Επιπρόσθετα, η σύμβαση για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης διευκρινίζει ότι μια δημοκρατική Πολιτεία οφείλει να διασφαλίζει στο μέγιστο δυνατό βαθμό τις προϋποθέσεις αυτές, διότι όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται «η ελευθερία έκφρασης αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της δημοκρατίας» (https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ell).

Στη σύγχρονη κοινωνία ο τύπος διαδραματίζει ελεγκτικό ρόλο για τα κοινωνικά δρώμενα. Γι' αυτό και επιβάλλεται να είναι ελεύθερος και απαλλαγμένος από εξαρτήσεις. Το κύριο επιχείρημα για την προστασία του δικαιώματος της ελευθερίας του τύπου είναι η ενθάρρυνση για ένα ελεύθερο διάλογο σε θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος (Αρτέμης, 2008). Η δημοσιογραφία πρέπει να απολαμβάνει τον μέγιστο βαθμό ανεξαρτησίας προκειμένου να προστατεύεται η ελεύθερη και δημόσια έκφραση ιδεών, απόψεων και πληροφοριών, καθώς και η άσκηση κριτικής επιτήρησης στην εξουσία. Στις σύγχρονες δυτικές δημοκρατίες, αυτό που περιορίζει την ελεύθερη έκφραση του δημοσιογραφικού λόγου και τη διάδοση των πληροφοριών συνήθως δεν είναι η έλλειψη δημοκρατίας ή νομοθετικού πλαισίου, αλλά η απουσία πλήρους ανεξαρτησίας των Μέσων από κρατικούς και πολιτικούς θεσμούς, αλλά κυρίως από οικονομικούς οργανισμούς (Joseph, 2013).

2. Περιορισμοί στην ελευθερία έκφρασης

Στις οργανωμένες κοινωνίες τα πλείστα δικαιώματα υπόκεινται σε περιορισμούς, οι οποίοι συνδέονται με το νομικό πλαίσιο, τη δεοντολογία και την αρχή της αναγκαιότητας. Η ελευθερία έκφρασης αποτελεί προϊόν και αδιαμφισβήτητο ποιοτικό χαρακτηριστικό της δημοκρατίας. Με την δυνατότητα που δίνεται σε όλους ανεξαιρέτως να εκφράζονται, εξυπηρετείται καλύτερα το δημοκρατικό πολίτευμα, το οποίο σκοπό έχει την δημιουργία συνθηκών ισοπολιτείας για

8. Ο David H. Weaver υπήρξε δημοσιογράφος και Καθηγητής στη Σχολή Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας του Indiana University Bloomington.

όλους τους πολίτες. Για να επιτευχθεί όμως η ισοπολιτεία είναι κοινωνικά αναγκαίο να τεθούν κάποια όρια, ακόμη και στην ελευθερία έκφρασης. Και αυτό επειδή δεν νοείται σε μια δημοκρατική κοινωνία η άσκηση του δικαιώματος ελευθερίας έκφρασης από έναν πολίτη να περιορίζει την ελευθερία έκφρασης ή να καταπατά τα ανθρωπίνως δικαιώματα ενός άλλου πολίτη. Σε κάθε δημοκρατική πολιτεία είναι αναγκαίο να υπάρχει αυτό που ο Arnold H. Lowey χαρακτηρίσε ως «αντικειμενική ελευθερία έκφρασης».⁹ (Loewy A. H., 1992). Σε ειδική αναφορά του για τους επιτρεπόμενους περιορισμούς των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στα οποία συγκαταλέγεται βεβαίως και το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης, το ΕΔΑΔ στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για το 2021 επισημαίνει ότι «η άσκησης των ελευθεριών τούτων, συνεπαγομένων καθήκοντα και ευθύνας δύναται να υπαχθή εις ωρισμένας διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπόμενους υπό του νόμου και αποτελούντας αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία διά την εθνικήν ασφάλειαν, την εδαφικήν ακεραιότητα ή δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, την προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδισιν της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλισιν του κύρους και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας» (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, 2021).

Βέβαια, σε ό,τι αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα γενικά και αυτό της έκφρασης ειδικότερα, όλες οι διεθνείς συμβάσεις και οι αποφάσεις αρμόδιων δικαστικών οργάνων διασαφηνίζουν ότι ο κανόνας είναι η διεύρυνση των ελευθεριών κι όχι ο περιορισμός τους. Μάλιστα εκεί και όπου κρίνεται αναγκαίο να εισαχθούν περιορισμοί, αυτοί είναι τοποθετημένοι σε ένα αυστηρά καθορισμένο πλαίσιο. Στην προκειμένη περίπτωση, το άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης σημειώνει ότι οι περιορισμοί στην ελευθερία έκφρασης είναι αναγκαίοι μόνο αν απειλείται η εύρυθμη λειτουργία της δημοκρατίας. Στην υπόθεση Handyside το ΕΔΑΔ υπέδειξε ότι «αναγκαίο» σημαίνει μία βαρύνουσα κοινωνική ανάγκη και το κριτήριο είναι αυστηρότερο παρά το «εύλογο» και «επιθυμητό» (Αρτέμης, 2008).

Στον αντίποδα του δικαιώματος ελεύθερης έκφρασης συχνά βρίσκεται το δικαίωμα για προστασία της φήμης και της υπόληψης του ατόμου. Τα δύο αυτά δικαιώματα δεν αλληλοαναιρούνται, αλλά αντίθετα συνδέονται με μια διαλεκτική σχέση, αφού είναι σημαντικό να αποκλείονται αναληθείς και δυσφημιστικές δηλώσεις ώστε από τη μια να προστατεύεται η υπόληψη των πολιτών και από την άλλη να βελτιώνεται η ποιότητα της ίδιας της δημοσιογραφίας (Αρτέμης, 2008). Γύρω από τον συγκεκριμένο περιορισμό παρατηρείται ωστόσο μια διαφοροποίηση ανάμεσα στο αγγλικό από τη μια και στο ηπειρωτικό και αμερικάνικο Δίκαιο από την άλλη. Το αγγλικό παρουσιάζεται ως πιο αυστηρό σε αντίθεση με το δεύτερο που είναι πιο ελαστικό. Έτσι σε αρκετές περιπτώσεις στην Αμερικανική νομική επιστήμη και νομολογία, όπως και στη νομολογία του Στρασβούργου, έχει επιδειχθεί μεγάλη ευαισθησία για προστασία του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης, σε αντίθεση με την λιγότερη ευαισθησία που έχει επιδειχθεί για το δικαίωμα της φήμης και της υπόληψης (Αρτέμης, 2008).

Κρίνεται αναγκαίο να τονιστεί, ότι επειδή στο επίκεντρο της παρούσας έρευνας βρίσκεται η δημοσιογραφική δραστηριότητα, έμφαση δίνεται στις Γενικές διατάξεις και στις επιμέρους πρόνοιες / άρθρα του Κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας, που αφενός αναφέρονται στην ανάγκη διεύρυνσης και προστασίας του δικαιώ-

9. Ο Arnold H. Lowey (1940–2021) ήταν Αμερικανός Καθηγητής Ποινικού Δικαίου.

ώματος της ελευθερίας έκφρασης και αφετέρου στη δεοντολογική χρήση του ώστε να μην καθίσταται εργαλείο παραβίασης άλλων ουσιαστικών δικαιωμάτων των κρινόμενων προσώπων. Οι πρόνοιες αυτές στηρίζονται στις διακηρύξεις του Μπορντό (1954) και του Μονάχου (1971), οι οποίες αναφέρονται κατά τρόπο αναλυτικό στα δικαιώματα και στις υποχρεώσεις των δημοσιογράφων. Στη βάση αυτών των δύο διακηρύξεων, αλλά και άλλων σχετικών διεθνών συμβάσεων και νομικών εγγράφων, έχουν συνταχθεί και υιοθετηθεί εκατοντάδες εθνικοί ή άλλου χαρακτήρα Κώδικες δεοντολογίας για τον Τύπο με αρκετά, πανομοιότυπα άρθρα.¹⁰ (Παυλίδης, 2021).

3. Άρθρο γνώμης¹¹

Ο δημοσιογραφικός λόγος με κριτήριο τη στόχευση διαχωρίζεται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: Στον περιγραφικό και στον αναλυτικό δημοσιογραφικό λόγο. Στην πρώτη κατηγορία ο δημοσιογράφος πρωτίστως καλείται να περιγράψει ένα γεγονός και όχι να το ερευνήσει ή πολύ περισσότερο να το αναλύσει. Αντίθετα, στη δεύτερη κατηγορία ο δημοσιογράφος ερευνά, αναλύει και ταυτόχρονα τοποθετείται επί συγκεκριμένων θεμάτων και προβλημάτων. Στον περιγραφικό λόγο συγκαταλέγονται η Είδηση και η Ανταπόκριση, ενώ στον αναλυτικό το Ρεπορτάζ, η Συνέντευξη, το Άρθρο και το Σχόλιο. Τα δύο τελευταία είδη επειδή αποτελούν μέσο μεταφοράς και δημοσιοποίησης κυρίως της άποψης του δημοσιογράφου, συνήθως ονομάζονται και «στήλες γνώμης».

Το άρθρο θεωρείται ως το πλέον υποκειμενικό είδος του δημοσιογραφικού λόγου. Μέσα απ' αυτό ο αρθρογράφος αναλύει κι αναπτύσσει κατά τρόπο δομημένο και λογικό την άποψή του για ένα ή περισσότερα ζητήματα. Ως εκ τούτου, η πορεία της ανάλυσης των εσωτερικών πτυχών του θέματος, ο χαρακτήρας και το περιεχόμενο των συμπερασμάτων είναι σε μεγάλο βαθμό προκαθορισμένα. Ο αρθρογράφος γνωρίζει εκ των προτέρων την κατάληξη της ανάλυσής του και προς την κατεύθυνση αυτή επιλέγει τα επιχειρήματα που τον βολεύουν. Στόχος του είναι να αναδείξει ένα θέμα, να το αναλύσει με γνώμονα τη δική του οπτική γωνία και μέσα από την παράθεση σειράς επιχειρημάτων να καταλήξει σε ορισμένα συμπεράσματα. Το μεγάλο στοίχημα ή η βασική επιδίωξη του δημοσιογράφου είναι αφενός να προβληματίσει τον αναγνώστη και αφετέρου να τον πείσει να υιοθετήσει τον δικό του τρόπο σκέψης, τα δικά του συμπεράσματα.

Όπως και σε όλα τα άλλα είδη του δημοσιογραφικού λόγου, έτσι και στις στήλες γνώμης είναι αναγκαίο ο δημοσιογράφος να τηρεί τους κανόνες δεοντολογίας. Η ελευθερία έκφρασης και το δικαίωμα κριτικής δεν μπορεί να καταλήγει σε ασυδοσία. Ο δημοσιογράφος εκφράζει μεν την προσωπική του άποψη επί ενός θέματος, ωστόσο κατά τη διαδικασία συγγραφής οφείλει να είναι δίκαιος και προσεκτικός.

Στις στήλες γνώμης ο δημοσιογράφος καταπιάνεται με φαινόμενα και γεγονότα που ενδιαφέρουν το κοινό, πράξεις και ενέργειες που επηρεάζουν τη δημόσια σφαίρα. Η προσωπική ζωή και τα προσωπικά δεδομένα, ακόμα και των δημόσιων προσώπων, δεν αποτελούν αντικείμενο σχολιασμού, εκτός κι αν αυτό εξυπηρετεί το δημόσιο συμφέρον. Όμως το δημόσιο ενδιαφέρον δεν πρέπει να συγχύζεται με την περιέργεια. Το κουτσομπολιό δεν είναι σχόλιο και η «κίτρινη» δημοσιογραφία δεν είναι δημοσιογραφία (Παυλίδης, 2019).

Γ. Ανάλυση της περίπτωσης και εξαγωγή συμπερασμάτων

Βασικό ερώτημα που διέπει την παρούσα έρευνα είναι κατά πόσο ο Παράσχος παραβίασε τον Κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας.

10. Ο κυπριακός Κώδικας συντάχθηκε το 1997 και υιοθετήθηκε οικειοθελώς σταδιακά από όλους τους αρμόδιους με τα ΜΜΕ φορείς.

11. Επειδή το υπό εξέταση δημοσιογραφικό κείμενο ανήκει στην κατηγορία του άρθρου γνώμης, κρίνεται αναγκαίο να δοθούν κάποιες πληροφορίες για το συγκεκριμένο είδος του δημοσιογραφικού λόγου.

Στον Κώδικα υπάρχουν δύο σημεία γύρω από τα οποία αναπτύσσεται ο προβληματισμός της εν λόγω έρευνας. Συγκεκριμένα: Στις Γενικές Διατάξεις τονίζεται ότι «... η Επιτροπή έχει υποχρέωση να προασπίζεται το δικαίωμα της ελευθερίας έκφρασης και ειδικότερα την ελευθερία έκφρασης των ΜΜΕ. Η Επιτροπή αυτεπάγγελτα, είτε κατόπιν παραπόνου, δύναται να εξετάζει ισχυρισμούς ότι δημοσιεύματα, μεταδόσεις ή οποιαδήποτε πράξη ή παράλειψη από οποιοδήποτε πρόσωπο συνιστά παραβίαση ή απειλή εναντίον των πιο πάνω ελευθεριών» (Παυλίδης, 2021). Την ίδια στιγμή το πρώτο άρθρο του Κώδικα που αναφέρεται στην αρχή της Ακρίβειας τονίζει ότι «τα ΜΜΕ μεριμνούν ώστε να μη δημοσιεύονται ανακριβείς, παραπλανητικές, φανταστικές ή διαστρεβλωτικές της αλήθειας ειδήσεις, πληροφορίες ή σχόλια. Σε περίπτωση που έχει συμβεί κάτι τέτοιο προχωρούν σε άμεση διόρθωση ή και απολογία. Τα ΜΜΕ, ενώ έχουν δικαίωμα να προβαίνουν σε αναλύσεις και να υποστηρίζουν συγκεκριμένες θέσεις, εντούτοις θα πρέπει να καθιστούν σαφή τη διάκριση μεταξύ γεγονότος και ερμηνείας, σχολίου ή εικασίας. Τα ΜΜΕ και οι λειτουργοί των έχουν υποχρέωση να παρέχουν έγκυρη πληροφόρηση στους καταναλωτές.» (Παυλίδης, 2021). Μ' άλλα λόγια, στη «ζυγαριά» μπαίνουν δύο φαινομενικά αντίθετες αρχές¹² – της ελευθερίας έκφρασης αφενός και της προστασίας της προσωπικότητας και της φήμης του κρινόμενου προσώπου αφετέρου. Υπό κρίση τίθεται επίσης η ακρίβεια των πληροφοριών που δημοσιοποίησε ο δημοσιογράφος. Λόγω των διαστάσεων που πήρε το θέμα, κρίνεται χρήσιμο η έρευνα να εξετάσει τις αντιδράσεις και τους χειρισμούς που έγιναν τόσο από την εφημερίδα που εργοδοτούσε τον Παράσχο, όσο και από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, τον οποίο στόχευε η κριτική του δημοσιογράφου. Τέλος, η παρούσα έρευνα έχει ακόμη σκοπό να κρίνει και την απόφαση που έλαβε επί του συγκεκριμένου θέματος η Επιτροπή δημοσιογραφικής δεοντολογίας.

1. Σε μια δημοκρατική κοινωνία η διατύπωση άποψης για τα κακώς κείμενα και η άσκηση κριτικής σε θεσμούς, του Προέδρου της χώρας μη εξαιρουμένου, αποτελεί κατοχυρωμένο και αναφαίρετο δικαίωμα κάθε επαγγελματία δημοσιογράφου. Ωστόσο, οι δημοσιογράφοι δεν είναι άτομα που βρίσκονται απομονωμένα μέσα στην κοινωνία, οι δημοσιογράφοι ανήκουν σε κάποιους οργανισμούς και οι οργανισμοί λειτουργούν στο πλαίσιο κάποιων άλλων οργανισμών. Όλοι οι οργανισμοί είναι συστήματα ρυθμίσεων, πράγμα που σημαίνει ταυτόχρονα ότι στο σύνολό τους αποτελούν συστήματα εξουσίας (Παπαθανασόπουλος, 1999). Ως εκ τούτου, στην πράξη η ελευθερία έκφρασης των δημοσιογράφων έχει διαβαθμίσεις και σε μεγάλο βαθμό εξαρτάται από τις εξαρτήσεις που έχει ο ίδιος ο δημοσιογράφος, αλλά κυρίως το Μέσο στο οποίο εργάζεται, από συμφέροντα, θεσμούς, άτομα, οικονομικούς ή άλλους οργανισμούς.

2. Στην Κύπρο, όπως και σε αρκετές άλλες χώρες, η επιρροή του θεσμού του Προέδρου πάνω στους δημοσιογράφους είναι αδιαμφισβήτητη, όπως αδιαμφισβήτητες είναι και οι πολιτικές, πρωτίστως, εξαρτήσεις που δημιουργούνται ανάμεσα στις δύο πλευρές. Ως εκ τούτου προτροπή υπό μορφή απειλής που μεταξύ σοβαρού και αστείου ο Πρόεδρος Αναστασιάδης απηύθυνε στους δημοσιογράφους να μην του υποβάλλουν ερωτήσεις γύρω από ρεπορτάζ του Al Jazeera που αναφερόταν στο σκάνδαλο των «χρυσών διαβατηρίων» πιθανόν να επηρέασε αριθμό δημοσιογράφων, οι οποίοι συνειδητά ή ασύνειδα αυτολογοκρίθηκαν.

3. Η ελευθερία άσκησης κριτικής κυρίως από τους εκπροσώπους του τύπου σε θεσμούς και πολιτικά πρόσωπα αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα του δημοκρατικού πολιτεύματος. Όπως προκύπτει

12. Η αντίθεση αυτή είναι μόνο φαινομενική. Στην πράξη οι δύο αυτές αρχές αλληλοσυμπληρώνονται, αποτελώντας τις δύο πτυχές του δικαιώματος ελεύθερης έκφρασης.

από τις αποφάσεις και τη νομολογία του ΕΔΑΔ μια δημοκρατική Πολιτεία οφείλει να δημιουργεί τις προϋποθέσεις ώστε οι δημοσιογράφοι να νιώθουν και να είναι ελεύθεροι να διατυπώνουν την άποψή τους και ν' ασκούν κριτική με στόχο την εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος και την ανάπτυξη ενός δημόσιου διαλόγου και προβληματισμού. Η κριτική, ακόμα και όταν είναι άδικη, είναι προτιμότερη από τη σιωπή και τη φήμωση. Οι πολιτειακοί άρχοντες και ειδικά ο πρώτος τη τάξη οφείλει με κάθε τρόπο να ενθαρρύνει και να επιδιώκει την ανάπτυξη ενός ελεύθερου δημόσιου διαλόγου επί όλων των ζητημάτων που απασχολούν την Πολιτεία, γνωρίζοντας εκ των προτέρων ότι στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας ενδέχεται να ακουστούν απόψεις, οι οποίες να μην είναι κολακευτικές για τον ίδιο και την κυβέρνησή του. Η μακροθυμία και η ανεκτικότητα του ηγέτη λειτουργεί προς όφελος της δημοκρατίας, ενώ ο ελεύθερος δημόσιος διάλογος είναι το οξυγόνο για κάθε δημοκρατική κοινωνία. Το ΕΔΑΔ μέσα από τη νομολογία του, έχει διαμορφώσει μία δέσμη κριτηρίων που οριοθετούν τη σχέση μεταξύ της ελευθερίας πληροφόρησης και κριτικής και της προστασίας της τιμής και της υπόληψης, με τέτοιο τρόπο ώστε να διασφαλίζεται στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό η απρόσκοπτη ανάπτυξη του δημόσιου διαλόγου. Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, ο πολιτικός ως δημόσιο πρόσωπο που συμμετέχει ενεργά στον δημόσιο βίο της χώρας του είναι υποχρεωμένος να δέχεται το ανώτατο επίπεδο κριτικής. Οι πολιτικοί, σύμφωνα με το Δικαστήριο, πρέπει να είναι ανεκτικοί στο να δέχονται από τους πολίτες και τα μέσα ενημέρωσης ισχυρό έλεγχο και κριτική (Κατσαβέλη, 2014). Χαρακτηριστική επί του θέματος είναι η απόφαση που πήρε το ΕΔΑΔ στην υπόθεση Lopes Comes da Silva κατά Πορτογαλίας, όπου έκρινε πως ο χαρακτηρισμός «παλιάτσος» και «γελοίος» που αποδόθηκε σε πολιτικό πρόσωπο από τον συγκεκριμένο δημοσιογράφο δεν αποτελεί δυσφήμιση. Παρόμοια ήταν και η απόφαση που πήρε το ΕΔΑΔ και στην περίπτωση Αυστριακού δημοσιογράφου Lingens, ο οποίος χαρακτήρισε «οπορτουνιστή» και «ανήθικο» έναν πολιτικό της χώρας του. Δικαιώνοντας τον δημοσιογράφο το Δικαστήριο έκρινε ότι θα πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ γεγονότων και κρίσεων, θεώρησε βάσιμα τα γεγονότα πάνω στα οποία ο δημοσιογράφος βάσισε τις κρίσεις του, πιστώνοντάς τον με καλή θέληση.

Υπό αυτό το πρίσμα, η επιλογή του Προέδρου να προσφύγει στην ΕΔΔ κατά του δημοσιογράφου Αντρέα Παράσχου ίσως δεν ήταν η ορθότερη επιλογή, επειδή ακριβώς έστειλε λανθασμένα μηνύματα προς την κοινωνία και τη δημοσιογραφική οικογένεια. Εξάλλου, από τη στιγμή που θεωρούσε ότι ο ισχυρισμός που πρόβαλε ο Παράσχος στο επίμαχο άρθρο γνώμης ήταν ανυπόστατος και συκοφαντικός, ο Πρόεδρος μπορούσε, όπως και το έπραξε, όχι απλώς να τον διαψεύσει, αλλά και να προκαλέσει τον δημοσιογράφο να τον τεκμηριώσει. Η προσφυγή στην ΕΔΔ σε συνδυασμό με την δήλωση – «απειλή» που εκτόξευσε κατά των δημοσιογράφων μπορεί όντως να ερμηνευτεί ως πλήγμα στην ελευθερία έκφρασης. Μάλιστα από τη στιγμή που ο Πρόεδρος ενημερώθηκε ότι η Επιτροπή είχε ξεκινήσει αυτεπάγγελτη εξέταση του θέματος, δεν υπήρχε λόγος να καταθέσει ο ίδιος παράπονο. Εκτός κι αν ήθελε ν' αποτρέψει τη συζήτηση στην ΕΔΔ των καταγγελιών που δημόσια κατέθεσε η ΕΣΚ για περιορισμό της ελευθεροτυπίας.

Από έρευνα που έγινε στα αρχεία της Επιτροπής, εξάγεται το συμπέρασμα, ότι στα εικοσιτέσσερα χρόνια λειτουργίας της ήταν η πρώτη φορά που ύπατος αξιωματούχος του Κράτους υπέβαλε παράπονο σε βάρος δημοσιογράφου. Βέβαια ο Κώδικας δίνει το δικαίω-

μα σε όλους τους πολίτες, του Προέδρου μη εξαιρουμένου, υποβολής παραπόνου στην Επιτροπή. Ωστόσο, εδώ τίθεται θέμα ανοχής από πλευράς του Προέδρου της Δημοκρατίας της κριτικής που του ασκείται, ακόμα και αν θεωρεί ότι αυτή είναι άδικη.

Στην περίπτωση που εξετάζεται ο Πρόεδρος Αναστασιάδης έδειξε να θέτει ως προτεραιότητα τη διαφύλαξη της φήμης και του ονόματός του, παρά την καλλιέργεια κουλτούρας ανοχής στη δημοσιογραφική κριτική. Και αυτό ασχέτως αν ισχυρισμοί και οι πληροφορίες Παράσχου ευσταθούν ή όχι.

4. Μία μόλις μέρα μετά τη δημοσίευση του επίμαχου άρθρου, η «Καθημερινή» έκρινε σκόπιμο να προβεί σε διευκρινιστική δήλωση και να τονίσει ότι στο εν λόγω δημοσίευμα «εσφαλμένα αναπαράγονται ψίθυροι σχετικά με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, οι οποίοι δεν τεκμηριώνονται με ανάλογα στοιχεία» (www.kathimerini.com.cy/gr/politiki/dieykrinisi). Μετά την παραίτηση Παράσχου και την επιστολή που τη συνόδευσε, η εφημερίδα εξέδωσε δεύτερη ανακοίνωση, με την οποία εξήγησε ότι η αρχική διευκρίνηση δόθηκε για νομικούς, αλλά και για δεοντολογικούς λόγους. Η αδυναμία τεκμηρίωσης των ισχυρισμών επισημαίνεται στη δεύτερη ανακοίνωση, «αφήνει εκτεθειμένους και την εφημερίδα και τον ίδιο τον δημοσιογράφο, νομικά, ηθικά και δεοντολογικά» (<https://www.kathimerini.com.cy/gr/kyprios/apoxwrisi-k-andrea-paraschoy-apo-ti-thesi-toy-dieythynti-tis-efimeridas-i-kathimerini-kyprioy>). Από τη στιγμή που οι εκδότες της εφημερίδας σε συνεργασία με το νομικό τους Τμήμα έκριναν ότι το εν λόγω δημοσίευμα παραβίαζε νομικές ή πολύ περισσότερο δεοντολογικές πρόνοιες, ορθώς προέβησαν στη διευκρινιστική δήλωση. Με αυτό τον τρόπο ουσιαστικά ικανοποίησαν την ηθική υποχρέωση της αυτορρύθμισης, προβαίνοντας στην απαιτούμενη διευκρίνηση, όπως ακριβώς συστήνει το άρθρο περί ακρίβειας του Κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας. Με την κίνησή της αυτή η εφημερίδα παραδέχεται ότι παραβίασε τον Κώδικα, αναλαμβάνοντας την ευθύνη για τους μη εξακριβωμένους κατά την άποψή της ισχυρισμούς που υπό μορφή γεγονότων πρόβαλε ο Παράσχος. Ταυτόχρονα, αποστασιοποιείται από τον Παράσχο, θεωρώντας ότι οι ισχυρισμοί του εξέθεσαν και τον ίδιο ως δημοσιογράφο.

Ο ερευνητής οφείλει ωστόσο ν' απαντήσει στο ερώτημα κατά πόσο οι εκδότες προέβησαν σε ανάληψη της ευθύνης αυτόβουλα ή κατόπιν πιέσεων εκ των άνω και συγκεκριμένα από την προεδρία της Δημοκρατίας. Προέβησαν δηλαδή στη συγκεκριμένη ενέργεια επειδή ένιωσαν το βάρος της ευθύνης τους απέναντι στο αναγνωστικό κοινό ή επειδή ήθελαν να «πουλήσουν» εξυπηρέτηση και να προστατεύσουν τις σχέσεις τους με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας; Στην επιστολή παραίτησής του ο Παράσχος αναφέρει ότι οι εκδότες ισχυρίστηκαν ότι έδρασαν προληπτικά επειδή το πρωί της Δευτέρας τους πήρε τηλέφωνο ο ίδιος ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας «απειλώντας ότι θα κινήσει αγωγή» (<https://www.protothema.gr/greece/article/1084359/kupros-paraitithike-o-dieuthudis-tis-kathimerinis-meta-apo-arthro-gia-ton-anastasiadi/>). Ο ισχυρισμός αυτός δεν επιβεβαιώθηκε, ούτε σχολιάστηκε από την εφημερίδα, απλώς αφέθηκε να αιωρείται. Πάντως, ο Παράσχος επικαλούμενος την εν γένει συμπεριφορά του Αναστασιάδη θεωρεί ότι ο ισχυρισμός αυτός είναι ανυπόστατος. Όσοι γνωρίζουν καλά τη συμπεριφορά των βασικών πολιτικών προσώπων στη Λευκωσία, σημειώνει ο Παράσχος, «ξέρουν ότι ο Νίκος Αναστασιάδης, ποτέ δεν απειλεί δημοσιογράφους με αγωγές λιβέλου. Το πλέον σύνηθες για τον Πρόεδρο είναι να σε πάρει τηλέφωνο και να σου σύρει τα εξ αμάξης». Εξάλλου, συνεχίζει, «τη Δευτέρα το πρωί, ο κ. Αναστασιάδης είχε συνάντηση με την

απεσταλμένη του Γ.Γ. του ΟΗΕ, Τ. Χ. Λουτ, και μέχρι το μεσημέρι ήταν απασχολημένος, όπως όλοι καλά γνωρίζουν». Η εφημερίδα δεν απάντησε, ούτε σχολίασε τους ισχυρισμούς Παράσχου, ως εκ τούτου δεν μπορούν να εξαχθούν πειστικά συμπεράσματα για το σκεπτικό της αντίδρασής της. Πιθανολογώντας κάποιος θα μπορούσε να εικάσει ότι οι ιδιοκτήτες της «Καθημερινής» δεν ήθελαν να οδηγήσουν τα πράγματα στα άκρα και στη διασάλευση των κατά γενική ομολογία καλών σχέσεων που διατηρούσαν με τον Πρόεδρο Αναστασιάδη και την κυβέρνησή του. Επίσης, δεν αποκλείεται το γεγονός ότι ο Πρόεδρος Αναστασιάδης διόρισε τη Μαρία Στυλιανού Λοττίδη –σύζυγο ενός εκ των εκδοτών της «Καθημερινής Κύπρου»– στη θέση της Επιτρόπου Διοικήσεως, να επηρέασε την όλη συμπεριφορά της εφημερίδας. Μπροστά στο δίλημμα κριτική, έστω και υπερβολική, για εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος ή προάσπιση του δικαιώματος φήμης, οι εκδότες επέλεξαν να προφυλάξουν τη φήμη του Προέδρου της δημοκρατίας, «αδειάζοντας» τον διευθυντή σύνταξης της εφημερίδας τους. Το σίγουρο πάντως είναι ότι οι οι εκδότες της «Καθημερινής» δεν θα μπορούσαν να ισχυριστούν ότι πιάστηκαν εξ απήνης, αφού ο τρόπος έκφρασης και οι απόψεις του Παράσχου ήταν καλά γνωστές τόσο σ' αυτούς, όσο και στους αναγνώστες. Από τη στιγμή μάλιστα που του ανέθεσαν την ευθύνη της διεύθυνσης της σύνταξης, οι ιδιοκτήτες της εφημερίδας ίσως θα έπρεπε να δείξουν περισσότερη εμπιστοσύνη τόσο στον ίδιο, όσο και στις πηγές των πληροφοριών του. Αντ' αυτού, με τη στάση τους ουσιαστικά άφησαν εκτεθειμένο τον Παράσχο, ο οποίος θεώρησε αναγκαίο να παραιτηθεί πρωτίστως για λόγους αρχής και ευθιξίας.

Η στάση που οι εκδότες της «Καθημερινής» τήρησαν απέναντι στο άρθρο του διευθυντή σύνταξης της εφημερίδας, ενδεχομένως να επηρεάστηκε και από την όλη περιρρέουσα ατμόσφαιρα που δημιούργησε το προεδρικό γύρω από το θέμα των «χρυσών διαβατηρίων». Στόχος της Κυβέρνησης και του ίδιου του Προέδρου ήταν να περάσει το μήνυμα, ότι το επίμαχο ρεπορτάζ του Al Jazeera εξυπηρετεί πολιτικές σκοπιμότητες και πλήττει τα εθνικά συμφέροντα της Κύπρου. Ο άμεσος, χωρίς χρονοτριβή διαχωρισμός της θέσης των εκδοτών από αυτή του Αντρέα Παράσχου, αν δεν οφειλόταν σε πολιτικούς ή άλλους λόγους, ενισχύει τον ισχυρισμό ότι η εφημερίδα υιοθέτησε την προτροπή του Προέδρου. Επίσης, δεν αποκλείεται η όλη συμπεριφορά της εφημερίδας, όπως έχει εξηγηθεί, να συνδέεται με τον διορισμό της κυρίας Λοττίδη στη θέση της Επιτρόπου. Αν αυτό ισχύει, τότε δικαιώνεται η άποψη περί ύπαρξης προσωπικής και πολιτικής εξάρτησης των εκδοτών της εφημερίδας από τον Αναστασιάδη.

5. Το δημοσίευμα του Αντρέα Παράσχου είναι ένας συνδυασμός γεγονότων και απόψεων. Στην ουσία καταθέτει μια σειρά από γεγονότα που ο ίδιος θεωρεί υπαρκτά και αποδεκτά και στη συνέχεια, αναλύοντας και γενικεύοντας τα γεγονότα αυτά καταλήγει σε ορισμένα συμπεράσματα. Η άποψη του αρθρογράφου, ορθή ή λανθασμένη, δεν τίθεται υπό τη βάσανο της αποδείξεως. Κριτής των απόψεων είναι ο δέκτης, ο οποίος θα αποφασίσει αν θα υιοθετήσει την άποψη του αρθρογράφου. Δεν είναι δουλειά των δικαιοδοτικών οργάνων να κρίνουν απόψεις. Άρα, στην προκειμένη περίπτωση ο ερευνητής δεν μπορεί να μπαίνει στη διαδικασία να κρίνει αν η άποψη του Παράσχου, ότι δηλαδή ο Πρόεδρος παρουσιάζει ελλείμματα παιδείας ή ότι τα κέρδη που του απέφερε το πρόγραμμα πολιτογράφησης επηρέασαν τις αποφάσεις του στο κυπριακό είναι ορθές ή λανθασμένες. Η επικέντρωση γίνεται στα γεγονότα που καταθέτει ο Παράσχος και συγκεκριμένα κατά πόσο αυτά είναι υπαρκτά, αποδεκτά όπως ισχυρίζεται ο αρθρογράφος ή στηρίζονται σε «ανακριβείς,

φανταστικές, διαστρεβλωτικές της αλήθειας πληροφορίες» όπως ισχυρίζεται ο Πρόεδρος.¹³ Αναφερόμενος στον Πρόεδρο Αναστασιάδη, ο Παράσχος επικαλείται μια σειρά από γεγονότα, τα οποία ο ίδιος θεωρεί υπαρκτά. Συγκεκριμένα ο δημοσιογράφος υποστηρίζει ότι:

- έγινε βολιδοσκόπηση από πλευράς του Προέδρου του ενδεχομένου προώθησης λύσης δύο κρατών στην Κύπρο,
- υπήρχε εμπλοκή και συμμετοχή του δικηγορικού γραφείου που φέρει το όνομα του Προέδρου στο πρόγραμμα πολιτογράφησης («χρυσά διαβατήρια»).
- «σε μια νύχτα ευθυμίας στην Αθήνα» ο ίδιος ο Πρόεδρος αποκάλυψε πως από το πρόγραμμα πολιτογράφησης το δικηγορικό του γραφείο έχει αποκομίσει κέρδη 300 εκατομμυρίων ευρώ και ότι τα χρήματα αυτά φυγαδεύτηκαν με ιδιωτικές πτήσεις στις Σεΐχελλες.

Το πρώτο γεγονός που επικαλείται ο Παράσχος, αν και είναι ύψιστης σημασίας, δεν αμφισβητήθηκε από κανέναν. Δεδομένου μάλιστα ότι ο Πρόεδρος στο πλαίσιο μιας «ιδεοθύελλας» όπως χαρακτηρίστηκε,¹⁴ έθεσε τον προβληματισμό του για λύση δύο κρατών σε ένα σημαντικό αριθμό συνομιλητών του,¹⁵ οδηγεί στο φυσιολογικό συμπέρασμα ότι το γεγονός είναι υπαρκτό και αποδεκτό.

Το δεύτερο γεγονός που επικαλείται ο Παράσχος αφορά τη συμμετοχή του δικηγορικού γραφείου που φέρει το όνομα του Προέδρου της Δημοκρατίας στη διαδικασία έκδοσης «χρυσών διαβατηρίων». Στη σχετική λίστα που ο τότε Υπουργός Εσωτερικών Νίκος Νουρής κατέθεσε στη Βουλή στις 13/12/2020 το δικηγορικό γραφείο του Προέδρου παρουσιάζεται να έχει χειριστεί 57 υποθέσεις πολιτογράφησης. Οι υποθέσεις αυτές αφορούν την περίοδο 2013–2019, περίοδο που ο Νίκος Αναστασιάδης βρισκόταν στην προεδρία του Κράτους (<https://dialogos.com.cy/idoi-y-kryfi-lista-ton-parochon-ypiresion-gia-ta-chrysa-diavathiria/>). Ως εκ τούτου και αυτό το γεγονός που επικαλείται ο Παράσχος είναι αποδεκτό και δεν τίθεται πλέον υπό αμφισβήτηση.

Ως εκ των ανωτέρω, η προσοχή εστιάζεται στην επιβεβαίωση και αποδοχή ή μη των δύο άλλων γεγονότων που επικαλείται ο Παράσχος. Στο επίμαχο άρθρο ο δημοσιογράφος δημοσιοποιεί τις σχετικές πληροφορίες κάνοντας χρήση του δικαιώματος της ανωνυμίας, χωρίς δηλαδή να αναφέρει τις πηγές πληροφόρησής του. Με βάση τη διεθνή πρακτική και τις θεωρητικές αρχές της δημοσιογραφίας, ο δημοσιογράφος κατ' εξαίρεση και όταν το κρίνει απολύτως αναγκαίο, έχει το δικαίωμα να μην κατονομάζει τις πηγές του και να αποδίδει τις πληροφορίες του σε ανώνυμες πηγές. Ιδιαίτερα σε πολύ σοβαρές υποθέσεις, η υπόσχεση για ανωνυμία συντείνει στην εξασφάλιση των απαιτούμενων πληροφοριών που έχει ανάγκη ο δημοσιογράφος για να διεκπεραιώσει την έρευνά του. Ως γνωστό, πολλές δημοσιογραφικές επιτυχίες στηρίχθηκαν ακριβώς σε πληροφορίες που λήφθηκαν από πηγές που ουδέποτε κατονομάστηκαν. Είναι γενικά παραδεκτό, ότι η ανωνυμία όταν χρησιμοποιείται προσεκτικά, με φειδώ και με αυστηρές προϋποθέσεις μπορεί να αποτελέσει ένα αποτελεσματικό εργαλείο στα χέρια των δημοσιογράφων που στοχεύουν στην αποκάλυψη στοιχείων, τα οποία εξυπηρετούν το δημόσιο συμφέρον και που δεν θα μπορούσαν ποτέ να αποκαλυφθούν με άλλον τρόπο.¹⁶ Σύμφωνα με τον Richard M. Smith, αρχισυντάκτη του περιοδικού Newsweek, οι ανώνυμες πηγές βοήθησαν στην αποκάλυψη ή την προώθηση σημαντικών θεμάτων εθνικής σημασίας, αλλά η υπερβολική χρήση τους μπορεί να οδηγήσει σε δυσπιστία των αναγνωστών (Brown, 2005). Ορθώς επισημαίνεται, ότι η συχνή χρήση της ανωνυμίας ενισχύει την καχυποψία των πολιτών, οι οποίοι αμφισβητούν την αξιοπιστία των πληροφοριών που μεταδίδονται.

13. Η αντίθεση αυτή είναι μόνο φαινομενική. Στην πράξη οι δύο αυτές αρχές αλληλοσυμπληρώνονται, αποτελώντας τις δύο πτυχές του δικαιώματος ελεύθερης έκφρασης.

14. Ο χαρακτηρισμός δόθηκε από τον διαπραγματευτή Αντρέα Μαυρογιάννη σε συνέντευξη που έδωσε στην εφημερίδα «Πολίτης» στις 25 Ιουλίου 2021.

15. Ο Πρόεδρος σύμφωνα με άρθρο του Διευθυντή σύνταξης του «Πολίτη» (14/10/2018) Διονύση Διονυσίου βολιδοσκόπησε για ένα τέτοιο ενδεχόμενο τους στενούς του συνεργάτες και αντιπροσωπεία του ΕΒΕ Αμμοχώστου. Επίσης, σε συνέντευξη του στην εφημερίδα «Πολίτης» στις 26/12/2010, ο Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος αποκάλυψε ότι ο Πρόεδρος συζήτησε την επιλογή λύσης δύο κρατών και με τον ίδιο.

16. Κλασικό παράδειγμα αποτελεί η αποκάλυψη από την Washington Post του σκανδάλου Watergate που συγκλόνισε τις ΗΠΑ στις αρχές της δεκαετίας του 1970. Τα δημοσιεύματα της εφημερίδας οδήγησαν στην αποκάλυψη καταχρήσεων εξουσίας από τα μέλη της κυβέρνησης του Νίξον και είχαν ως αποτέλεσμα την έναρξη διαδικασίας καθαίρεσης του προέδρου των ΗΠΑ.

δονται. Πολλοί δυσκολεύονται να αξιολογήσουν την ακρίβεια των πληροφοριών που παρουσιάζονται εάν οι πηγές είναι ανώνυμες, ενώ είναι πιο εύκολο για τους επηρεαζόμενους να αμφισβητήσουν και να διαψεύσουν τα στοιχεία που προέρχονται από ανώνυμες πηγές (Wulfemeyer & McFadden, 1986).

Στο σημείο αυτό πρέπει να καταγραφεί ότι αν και στο άρθρο του στην «Καθημερινή» ο Παράσχος έκανε χρήση του δικαιώματος της ανωνυμίας, στη συνέχεια, θέλοντας προφανώς να ενισχύσει την αξιοπιστία της πληροφορίας του, αποκάλυψε ότι ο Πρόεδρος προέβη στην κατ' ισχυρισμό δήλωση ενώπιον του τέως Πρωθυπουργού Αλέξη Τσίπρα και ότι γι' αυτή γνώριζαν και κάποιοι Κύπριοι πολιτικοί αρχηγοί. Το ότι ο Τσίπρας απέρριψε τον ισχυρισμό Παράσχου ενίσχυσε τη δυσπιστία για την ακρίβεια της πληροφορίας. Ωστόσο, είναι αντιληπτό ότι εκ της θεσμικής θέσεώς του, ο τέως Πρωθυπουργός της Ελλάδας δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να επιβεβαιώσει μια πληροφορία που δυνατόν να προκαλούσε προβλήματα στις σχέσεις Ελλάδας – Κύπρου. Το ίδιο ισχύει και για τη στάση που τήρησαν οι Άντρος Κυπριανού και Νικόλας Παπαδόπουλος, οι οποίοι όπως διαφάνηκε από τις δηλώσεις τους είτε όντως δεν γνώριζαν για το γεγονός, είτε δεν ήθελαν να εμπλακούν σε μια περιπέτεια με απρόβλεπτες συνέπειες.

Επί της ουσίας, στην προκειμένη περίπτωση ο δημοσιογράφος ισχυρίζεται ότι οι πολιτικές θέσεις και αποφάσεις του επικεφαλής του Κράτους διαμορφώθηκαν κατά τρόπο που να εξυπηρετούν τα οικονομικά του συμφέροντα. Η σοβαρότητα της καταγγελίας είναι τέτοιας εμβέλειας που απαιτεί τεκμηρίωση. Η προστασία της πηγής και το δικαίωμα αυτής να διατηρεί την ανωνυμία της δεν μπορεί να λειτουργεί ως δικαιολογία ούτε πρέπει να προσεγγίζεται κατά τρόπο απόλυτο. Ένας ανεξάρτητος παρατηρητής μάλλον θα καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ο Παράσχος παραβίασε το γράμμα του Κώδικα, όπως επίσης και το πνεύμα του σχετικού άρθρου. Κι αυτό παρά το γεγονός ότι ο παρατηρητής νιώθει, διαισθάνεται ότι οι κατηγορίες που ο Παράσχος προσάπτει στον Αναστασιάδη δεν αποτελούν αποκύημα της φαντασίας του, αλλά κατά πάσα πιθανότητα στηρίζονται σε κάποιες αξιόπιστες πληροφορίες, οι οποίες όμως δεν τεκμηριώνονται. Εμφανώς εδώ ο δημοσιογράφος αδίκησε τον εαυτό του. Ίσως με μία διαφορετική διατύπωση και χρησιμοποιώντας μια πιο διπλωματική φρασεολογία θα μπορούσε να περάσει αρκούντως ικανοποιητικά τα μηνύματά του στον αναγνώστη.

Πάντως, στο τέλος της ημέρας εναπόκειται στον αναγνώστη να εμπιστευτεί ή όχι τη μαρτυρία και τις πηγές του δημοσιογράφου. Επίσης, ο αναγνώστης είναι αυτός που εν τέλει θα πρέπει να αποφανθεί αν η καταγγελία έγινε για να πληγεί η φήμη του Αναστασιάδη ή για να εξυπηρετηθεί το δημόσιο συμφέρον.

6. Σε αρκετές περιπτώσεις η ετυμηγορία των αρμόδιων οργάνων για την τήρηση ή μη των κανόνων δεοντολογίας δεν είναι, ούτε πρέπει κατ' ανάγκη να είναι κατηγορηματική και απόλυτη. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα όταν το αντικείμενο έρευνας αφορά στήλες γνώμης, όπου οι δημοσιογράφοι αναπτύσσουν τις απόψεις τους γύρω από ένα θέμα. Στις περιπτώσεις αυτές υπάρχει μια «γκρίζα ζώνη» που δίνει τη δυνατότητα στο δέκτη να ερμηνεύει το μήνυμα με περισσότερους του ενός τρόπους. Αυτό κάνει την αποστολή των δικαιοδοτικών οργάνων ιδιαίτερα δύσκολη, αφού αφενός πρέπει να διασφαλίζουν την ελευθερία έκφρασης των δημοσιογράφων και αφετέρου να προστατεύουν τη φήμη και την υπόληψη των προσώπων που δέχονται την κριτική. Το γράμμα, αλλά κυρίως το πνεύμα των αποφάσεων του ΕΔΑΔ, όπως και των Επιτροπών Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας,

δίνει προτεραιότητα στην προάσπιση του δικαιώματος ελευθερίας έκφρασης. Σε μια δημοκρατική κοινωνία, η ανάπτυξη ενός δημόσιου διαλόγου, η αποκάλυψη σκανδάλων και γενικά ο έλεγχος των θεσμών από τους δημοσιογράφους είναι ενέργειες κοινωνικά ωφέλιμες και αναγκαίες. Εξάλλου, ο ελεγκτικός ρόλος της δημοσιογραφίας έχει πλέον αναγνωριστεί διεθνώς και αποτελεί μέρος της αποστολής του τύπου.

Βέβαια την ίδια στιγμή, τα δικαιοδοτικά όργανα έχουν υποχρέωση να προστατεύουν τους ελεγχόμενους από την αυθαιρεσία του τύπου, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για άτομα που δεν έχουν τη δυνατότητα και την εξουσία να υπερασπίσουν δημόσια τον εαυτό τους και ν' αντικρούσουν την κριτική που δέχονται. Όταν όμως η κριτική ασκείται σε κέντρα λήψεως αποφάσεων, σε άτομα και θεσμούς μεγάλου εκτοπίσματος και βεληνεκούς, οι ΕΔΔ οφείλουν να επιδεικνύουν τη μέγιστη δυνατή ανοχή.

Στην προκειμένη περίπτωση η ΕΔΔ φαίνεται να έδωσε περισσότερη έμφαση στο ενδεχόμενο να έχει πληγεί η φήμη και η υπόληψη του Προέδρου, παρά στην προάσπιση του δικαιώματος ελεύθερης έκφρασης των δημοσιογράφων. Το συμπέρασμα αυτό προκύπτει κυρίως από το ότι η Επιτροπή απέφυγε να εξετάσει το ενδεχόμενο παραβίασης αναφαίρετων δικαιωμάτων των δημοσιογράφων, όπως αυτά διατυπώνονται στις Γενικές διατάξεις του κυπριακού Κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας.

Βιβλιογραφία / Αναφορές

- Βουϊδάσκη, Β. (2011). *Το δικαίωμα της ελευθερίας έκφρασης και τα ΜΜΕ*, Παπαζήσης.
- Ένωση Συντακτών Κύπρου, (2000). *Δημοσιογραφική δεοντολογία*, Εκδόσεις ΕΣΚ.
- Καρακώστας, Ι. (2012), *Το δίκαιο των ΜΜΕ*, Νομική βιβλιοθήκη.
- Κομίνης, Λ. (1990). *Τα μυστικά της δημοσιογραφίας: 1. Δεοντολογία*, Καστανιώτης.
- Κομνηνού, Μ., Λυριντζής, Χ. (1989). *Κοινωνία, Εξουσία και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*, Παπαζήσης.
- Παπαθανασόπουλος, Σ. (1999). *Ζητήματα δημοσιογραφικής δεοντολογίας*, Καστανιώτης.
- Παυλίδης, Γ. (2021). *Περί δημοσιογραφικής δεοντολογίας*, Επιφανείου.
- Παυλίδης, Γ. (2019). *Δημοσιογραφικός λόγος και τεχνικές δημοσιογραφικής γραφής*, Επιφανείου.
- Χρυσόγονος, Κ., Βλαχόπουλος, Σ. (2017). *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, Νομική Βιβλιοθήκη.
- Bertrand, C.-J. (2003). *Η δεοντολογία των ΜΜΕ*, Ζαχαρόπουλος.
- Curran, J. (2005), *Μέσα Επικοινωνίας και Εξουσία*, Καστανιώτης.
- Kovach, B., Rosenstiel, T. (2005). *Εισαγωγή στη Δημοσιογραφία*, Καστανιώτης.
- Manning, P., (2007). *Κοινωνιολογία της ενημέρωσης*, Καστανιώτης.
- Schudson, M. (2021). *Δημοσιογραφία*, Παπαδόπουλος.
- Spiteri, G. (2009). *Ο δημοσιογράφος και οι εξουσίες του*, Καστανιώτης.
- Αρτέμης, Π. (2008). Η ελευθερία του λόγου και της έκφρασης: Η ελευθερία του τύπου, το δίκαιο της δυσφήμισης και το προνόμιο υπό επιφύλαξη ([http://www.supremecourt.gov.cy/judicial/sc.nsf/All/A109FA085F98EF5DC225839A00300F94/\\$file/Politiki-Dikeos-23Oct.08.pdf](http://www.supremecourt.gov.cy/judicial/sc.nsf/All/A109FA085F98EF5DC225839A00300F94/$file/Politiki-Dikeos-23Oct.08.pdf)).
- Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, "Ευρωπαϊκή

- Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου", άρθρο 10, 2021 (https://www.echr.coe.int/documents/convention_ell.pdf).
- Κατσαβέλη, Σ. (2014). "Το δικαίωμα έκφρασης γνώμης", Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Master thesis (<https://repo.lib.duth.gr/jspui/handle/123456789/10350>).
- Becker, L. B., Vlad, T., Nusser, N. (2007). "An evaluation of press freedom indicators", *International Communication Gazette*, 69(1), 5–28 (<https://doi.org/10.1177/1748048507072774>).
- Brown, F. (2005). "Anonymous sources needed, but must be used with caution". *Quill*, (June 30) (<https://www.quillmag.com/2005/06/30/anonymous-sources-needed-but-must-be-used-with-caution/>).
- Joseph, B. (2013). "How much democracy does journalism need?", *Sage journals* (<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1464884912464172>).
- Loewy, A. H. (1992-1993). "Freedom of speech as a product of democracy", *University of Richmond Law Review*, 27, 428–429.
- Weaver, D. (1977). "The Press and Government Restriction: A Cross-National Study Over Time", *Gazette*, 23, 152–70 (<https://doi.org/10.1177/001654927702300301>).
- Wulfemeyer, T. K., McFadden, L. L. (1986). "Anonymous Attribution in Network News", *Journalism Quarterly*, 468, Autumn (<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/107769908606300303>).

Abstract

This study contrasts the right to protect the reputation of institutional persons with the right of journalists to express critical opinions about public figures. The study uses as an example the case of the complaint lodged by the former President of the Republic of Cyprus, Nicos Anastasiades, with the Committee on Journalistic Ethics (CDR) against the journalist Andreas Paraschos. Anastasiades claimed that the journalist had published inaccurate, fictitious and untrue information, while making defamatory comments that harmed the institution of the President of the State. The aim of the study is to examine whether Paraschos violated articles of the Code of Journalistic Ethics and whether the reactions of the President of the Republic and the newspaper that employed the journalist restricted the right to freedom of expression. The study begins with a detailed account of the events. This is followed by a brief reference to the establishment of the right to freedom of expression for journalists, the key feature of which is the freedom to express critical comments and opinions on the behaviour and decisions of public figures. Based on case law, the decisions of the European Court of Human Rights (ECHR) and the provisions of the Code of Ethics for Journalists, the study describes these rights in a democratic society. It also examines the framework of freedom of expression within which a journalist expressing his or her views in the opinion columns of the mass media can operate. Finally, it considers the right to protect sources of information by invoking anonymity.

The study examines this case primarily from an ethical rather than a legal perspective. It presents the events as they unfolded, examining the behaviour, actions and attitudes of the protagonists in the context of the conflict. By analysing and comparing the evidence in this example, it concludes that Paraschos may have violated the letter, but not necessarily the spirit, of the Code. The study also concludes that both the behaviour of the newspaper employing Pa-

raschos and the actions of the President were excessive and at least implicitly restricted the journalist's right to freedom of expression.

Keywords: Journalistic ethics, Code of Journalistic Ethics, European Court of Human Rights, Freedom of expression and criticism, Right to protection of reputation and good name, Opinion article, Sources of information, Accuracy of information.